

Г. Доброльожа,
кандидатка філологічних наук,
старша викладачка кафедри методики
викладання навчальних предметів,
методистка лабораторії методичного забезпечення,
комунальний заклад «Житомирський обласний інституту
післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради

1. Яку юридичну відповідальність несуть підлітки за низку правопорушень?

Головним міжнародним документом, у якому визначено права дитини, є Конвенція ООН про права дитини (1989). В українському правовому полі такими документами є Конституція України, Цивільний кодекс України, Сімейний кодекс України, Закон України «Про охорону дитинства», Закон України «Про освіту», а також низка інших спеціальних законів та підзаконних актів.

Відповідно до міжнародного та вітчизняного законодавства дитиною вважається особа до моменту досягнення нею повноліття – тобто віком до 18 років. У ст. 6 Сімейного кодексу зафіксовано, що до 14 років дитина є малолітньою, а у проміжку 14–18 років – неповнолітньою.

На захисті прав дитини стоїть держава Україна, першочергово права дитини повинні захищати батьки; у разі потреби можливе звернення до органів опіки та піклування, звернення до суду, звернення до органів державної влади або місцевого самоврядування, до громадських організацій.

Відповідно до тексту Конвенції ООН про права дитини кожна дитина має право:

– на особисте життя та захист від посягань на нього, право на захист від усіх форм фізичного та психологічного насильства, право на відпочинок і дозвілля;

– на захист від економічної експлуатації та від виконання будь-якої роботи, яка може нести небезпеку для здоров'я, бути перешкодою в здобутті дитиною освіти чи завдавати шкоди її здоров'ю, фізичному, розумовому, духовному, моральному та соціальному розвитку;

– на захист від незаконного зловживання наркотичними засобами та психотропними речовинами, захист від усіх форм сексуальної експлуатації та сексуальних розбещень, захист дитини від усіх форм експлуатації, що завдають шкоди будь-якому аспекту добробуту дитини, захист від катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поведінки чи покарання.

Звичайно, чинне міжнародне та вітчизняне законодавство є дитиноцентричним, проте через низку причин певна частина підлітків здійснює правопорушення. Чинниками, що пливають на асоціальну поведінку підлітків є:

– неналежна увага до потреб дитини з боку сім'ї (викривлена модель соціуму в родині, надмірна опіка та контроль, залежності батьків, відсутність батьківського спілкування та піклування та ін.);

– негативний вплив «значущих» друзів / знайомих / кумирів (залучення до азартних ігор / куріння / вживання алкоголю / наркотичних речовин / крадіжок тощо);

– бажання бути «в тренді» під впливом інстаблогерів, героїв кінофільмів;

– бажання самоствердитися за будь-яку ціну.

Так, міжнародне та вітчизняне законодавство захищає права дітей, однак підлітки повинні розуміти, що за вчинені ними правопорушення несуть юридичну відповідальність їхні батьки, а з певного віку – власне неповнолітні особи. Передусім потрібно з'ясувати саму дефініцію *юридична відповідальність*. Отже, юридична відповідальність – це вид соціальної відповідальності, що передбачає застосування до винної особи заходів державного примусу за вчинене нею правопорушення. Залежно від виду правопорушення розрізняють такі види юридичної відповідальності: конституційну, матеріальну, дисциплінарну, адміністративну, цивільно-правову та кримінальну.

Підлітки не повинні мати ілюзії, що *Ignorantia juris non excusat* (з латинської «незнання закону не є виправданням ні для кого»), тому обов'язком і батьків, і класного керівника є пояснення дітям правових наслідків щодо вчинених ними правопорушень з опертям на відповідні статті Кодексу України про адміністративні правопорушення, Цивільного та Кримінального кодексів України.

Цивільна відповідальність – це встановлені законом юридичні наслідки за невиконання або неналежне виконання особою обов'язків, зобов'язань, що пов'язані з порушенням цивільних прав другої сторони. Здебільшого цивільна відповідальність передбачає компенсацію завданих збитків і носить майновий характер.

Малолітні особи (діти до 14 років) не несуть відповідальності за заподіяну матеріальну шкоду – натомість за їхні правопорушення відповідають батьки, опікуни, навчально-виховні заклади. Що ж до неповнолітніх (14–18 років), то вони цілком усвідомлюють наслідки своїх вчинків і несуть цивільно-правову відповідальність на загальних підставах. Проте, якщо у неповнолітнього недостатньо майна (відсутнє майно) для відшкодування збитків, то додаткову матеріальну відповідальність несуть батьки (опікуни).

Адміністративна відповідальність – це вид юридичної відповідальності, який застосовується до особи, яка вчинила адміністративне правопорушення. Адміністративним правопорушенням визнається протиправна, винна дія чи бездіяльність, яка посягає на державний або громадський порядок, власність,

права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законодавством передбачено адміністративну відповідальність.

Адміністративній відповідальності підлягають особи, які досягли до вчинення адміністративного порушення 16-річного віку.

До осіб віком 16–18 років, які вчинили адміністративне правопорушення, застосовуються заходи впливу: зобов'язання публічно попросити вибачення у потерпілого; попередження; догана або сувора догана; передача неповнолітнього під нагляд батькам чи педагогічного, трудового колективу за їх згодою, а також окремим громадянам на їх прохання.

У випадку вчинення особами віком 16–18 років таких правопорушень, вони підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах:

- незаконне вироблення, придбання, зберігання, перевезення наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збути в невеликих розмірах;

- дрібне розкрадання державного або колективного майна;

- порушення водіями правил експлуатації транспортних засобів;

- керування транспортними засобами в стані сп'яніння;

- дрібне хуліганство;

- поширення неправдивих чуток;

- злісна непокора розпорядженню або вимозі працівника поліції чи їх образа;

- порушення громадянами порядку придбання, зберігання, передача іншим особам або продаж вогнепальної, холодної або пневматичної зброї.

Кримінальна відповідальність – різновид юридичної відповідальності, що передбачає серйозні покарання: позбавлення або обмеження волі, майнові або моральні обмеження. Вітчизняне законодавство передбачає, що кримінальній відповідальності та покаранню підлягають особи, яким до моменту скоєння злочину виповнилося 16 років.

Однак за деякі злочини кримінальна відповідальність особи настає з 14 років. До переліку таких злочинів відносять: умисне вбивство, посягання на життя державного чи громадського діяча (правоохоронця, військовика), умисне тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження, згвалтування, розбій, грабіж, крадіжка, вимагання, умисне знищення або пошкодження майна, пошкодження шляхопроводів і транспортних засобів, диверсія, бандитизм, терористичний акт, захоплення заручників.

До неповнолітніх осіб, визнаних у вчиненні кримінального злочину, суд може застосувати такі види покарань: штраф, громадські роботи, виправні роботи, арешт, позбавлення волі на певний строк.

Таким чином, здобувачі освіти повинні розуміти, що вони несуть юридичну відповідальність (цивільну, адміністративну, кримінальну) за правопорушення і злочини, які вчиняють. Особливо це актуально в умовах воєнного стану, коли малолітні та неповнолітні особи корегують ворожі обстріли, повідомляють про інфраструктурні та військові цілі, підпалюють релейні шафи на залізниці та автомобілі ЗСУ, зневажливо ставляться

до державних символів України (мова, герб, гімн, прапор), займаються грабунком, завдають тілесних ушкоджень та словесних образ військовикам, руйнують поховання загиблих воїнів тощо.

Безумовно, чільне місце у вихованні моральної та правової культури належить сім'ї, проте саме вчителі можуть кваліфіковано, ґрунтовно і системно пояснити здобувачам освіти негативні наслідки правового нігілізму.